

**Леся Українка
і родина Косачів
в історії та культурі України
та Волині**

Науковий збірник

м. Луцьк, 2016

Управління культури Волинської облдержадміністрації
Волинський краєзнавчий музей
Колодяжненський літературно-меморіальний музей Лесі Українки
Волинська обласна організація Національної спілки краєзнавців України

*До 145-річчя від дня народження
Лесі Українки*

Минуле і сучасне Волині та Полісся. Леся Українка і родина Косачів в історії та культурі України та Волині

*Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції,
присвяченої 145-річчю від дня народження Лесі Українки,
с. Колодяжне на Волині, 24-25 лютого 2016 року*

Науковий збірник

Випуск 57

м. Луцьк, 2016

УДК [94+821.161.2.09](477.82)08
ББК 63.3(4УКР-4ВО.Л)я43+83.3(4УКР)1-8я43
М 62

Минуле і сучасне Волині та Полісся. Лесі Українка і родина Косачів в історії та культурі України та Волині. Науковий збірник. Випуск 57. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 145-річчю від дня народження Лесі Українки, с. Колодяжне на Волині, 24-25 лютого 2016 року. Упоряд. А. Силюк, В. Комзюк. – Луцьк, 2016. – 290 с., іл.

У науковому збірнику вміщено статті та повідомлення учасників VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 145-річчю від дня народження Лесі Українки, яка відбулася в с. Колодяжне на Волині 24-25 лютого 2016 року, в яких досліджується життєвий шлях, творча спадщина і пошанування пам'яті Лесі Українки, Олени Пчілки та інших представників відомої української родини Косачів-Драгоманових в контексті української та світової історії та культури.

Розраховане на науковців, краєзнавців, музейних працівників та широке коло шанувальників минувшини.

Оргкомітет конференції:

- Валерій Дмитрук, начальника управління культури Волинської облдержадміністрації,
Геннадій Бондаренко, голова Волинської обласної організації Національної спілки краєзнавців України, професор Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, кандидат історичних наук,
Віра Комзюк, завідувач Колодяжненського літературно-меморіального музею Лесі Українки,
Анатолій Силюк, директор Волинського краєзнавчого музею.

Редакційна група: Геннадій Бондаренко, Віра Комзюк, Анатолій Силюк.

Відповідальні за випуск: Анатолій Силюк.

Технічний редактор: Олександр Трофімук.

Матеріали надруковані в авторській редакції.
У разі передруку посилання на науковий збірник обов'язкове.

Видання здійснене в рамках Регіональної програми розвитку культури, мистецтва та охорони культурної спадщини в області на 2016-2020 роки.

© Волинський краєзнавчий музей,
Колодяжненський літературно-меморіальний музей Лесі Українки, 2016

забуде:

*Ти, Случе ігреста! Вода твоя бистра
Багацько умчала з собою
І щастя ясного, і суму важкого
Мого, - утекло за водою! [9].*

1. Білоусов Є.В. «Лісова пісня»: повість казка про дитинство та юність Лесі Українки.— Вид. Богдан, 2009.— С. 15.
2. Українка Леся. Зібр. тв. У 12 томах. Т.7.— С. 300.
3. Українка Леся. Зібр. тв. у 12 томах. Т.10.— С. 152.
4. Там же.— С. 156.
5. Сваричевський А. Себе українкою звала. НВП «Євріка» ТОВ Хмельницький, 2001.— С. 16.
6. Косач-Кривинюк О. Леся Українка. Хронологія життя і творчості. Нью-Йорк, 1970.— С. 25, 42.
7. Лариса Петрівна Косач-Квітка (Леся Українка). Біографічні матеріали. Спогади. Іконографія. Нью-Йорк—Київ: Факт, 2004.— С. 141.
8. Герасимчук І.Я. Спогади (Фонди музею).
9. Олена Пчілка. Волинські спогади. 1883, 20-ті роки ХХ ст.

Наталія СВІРИДЕНКО (Київ)

ДОМАШНЯ АКАДЕМІЯ

Сучасна педагогічна наука досягла величезних успіхів з огляду на кількість дослідників у цій галузі науки: випускників педагогічних закладів, кандидатів та докторів педагогічних наук, академіків. Існує величезна кількість наукових розробок у педагогіці з метою зробити людину кращою, досконалішою і нарешті побудувати найкраще у світі суспільство — інтелектуально розвинуте, безконфліктне, процвітаюче. У процесі навчання, оснащеного сучасними засобами комунікації, та, керуючись новітніми розробками, ми час-від-часу відшукуємо у своїй власній пам'яті імена й постаті, які незгасаючим світлом сяють і притягують своєю неповторністю, викликають бажання наблизитися до них ближче, так би мовити, познайомитися і зрозуміти складові таленту невмирущості. Такою постаттю є велика українська поетеса Леся Українка.

Леся Українка походить із родини Косачів, вивчення історії якої та наслідування у вихованні дітей заслуговує на увагу. Не маючи українського коріння, але довгий час проживаючи в Україні, вони мали глибоке почуття патріотизму до України. До такої думки переконливо підводить фундаментальна праця молодшої сестри Лесі Українки Ольги Петрівни Косач-Кривенюк «Леся Українка. Хронологія життя і творчості». Завдяки цій праці можна уявити життя родини, ставлення батьків та дітей, формування особистості [3, 11–12].

Родини Косачів і Драгоманових мали благородне походження й уособлювали в собі культуру багатьох народів Європи. Простежуючи родовід цієї високоповажної сім'ї, можна зрозуміти, що офіційна влада Російської імперії не любила таких людей і ні з чим не рахуючись, репресувала їх навіть через найнезначнішу причину або й нерідко за відсутності такої.

Батько Лесі Українки — Петро Антонович Косач (1841–1909), мати — Ольга Петрівна Драгоманова (1849–1930) навчалися у Києві. 1864 р. П.А. Косач закінчив правничий факультет Київського університету, а 1866 р. Ольга Петрівна закінчила пансіон Нельговської. 22 липня 1868 р. Петро Антонович Косач і Ольга Петрівна Драгоманова одружилися і через кілька днів поїхали з Києва до Звягеля, де Петро Антонович отримав службову посаду. 1870 р. до сім'ї приєднується мати Ольги Петрівни — Єлизавета Іванівна Драгоманова [3, 23].

13 лютого 1871 р. народилася Лариса Петрівна Косач на Волині у м. Звягелі (тепер Новоградволинському). 1873 р. сім'я оселяється на вулиці Завадських у великому домі з великим старим садом. Спомини про цей дім із садом залишилися у пам'яті Лесі Українки на все життя.

Мати Лесі Українки, незважаючи на малий вік дітей, часто подорожувала з різних причин, здебільшого до своїх родичів Драгоманових, що перебували певний час в Італії, мандрувала різними країнами Європи. З братом, Михайлом Драгомановим, її зв'язували почуття дружби та родинної єдності.

Тому, передчуваючи від'їзд брата назавжди з України (1876 р.), Ольга Петрівна привозить Лесю та її брата Михайла до Києва для того, щоб вони на прощання могли якомога довше побути з ним і запам'ятати його.

Навіть коли сім'я збільшилася за рахунок появи наступних членів родини, Ольга Петрівна не відповідала образу багатодітної матері, прикутої тільки до своїх сімейних обов'язків. Вона мала змогу інтелектуально розвиватися, віддаючи свої знання дітям. У чотирирічному віці Лесья навчилася читати. Перша прочитана нею книжка (1875 р.) «Розмова про земні сили». Згодом до читання додалися «Труди», які видавалися нещодавно відкритим (1873 р.) «Юго-западним отделом Императорского русского географического общества», якими Лесья зачитувалася. З 1876 р. Лесья починає самостійно писати листи [3, 41]. Читаючи із захопленням цікаві для неї книжки, у тому числі «Русалку» Адама Міцкевича у перекладі Пантелеймона Куліша, Лесья захоплюється декламацією.

Збірка «Сербських народних дум і пісень» у перекладі Старицького стала однією з улюблених книжок, що читала Лесья Українка у 5-річному віці.

Драгоманови сприяли зацікавленості Лесі до читання. До свого 6-річного дня народження Лесья отримала від Драгоманових у подарунок книжку з малюнками про малих савоярів, на що дівчинка написала своєму дядькові подячного листа. Листування з Драгомановими продовжується наступними листами.

Великою розвагою для дітей був відпочинок влітку с. Жабориці на Звягельщині. Перебування там справило на Лесю велике враження. Це було занурення у місцеве середовище зі спілкуванням, розвагами, піснями. За твердженням К. Квітки, ці спогади вплинули на формування її особистості: їх відлуння відчутне в «Лісовій пісні» та зокрема в образі Мавки, «яку в умі держала» [2, 29].

Закоханість у рідний край знайшла вираження і в роботі Олени Пчілки по збору й упорядкуванню народних узорів зі Звягельщини, яка вийшла друком 1876 р. [7].

Серед нових уподобань – вишивка, у якій Лесья випробовує своє працелюбство та витримку, що навіть може вишити батьковій сорочку, а улюбленими іграшками стають ножиці та гольник. Беручи до уваги Лесину участь у домашніх справах, з листа Петра Антоновича Косача до Драгоманових дізнаємося, що вона добре пече булки і навіть конкурує в цій справі зі своєю бабунею. У родині бралися за будь-які домашні справи і знаходили в тому радість – чи то шити й вишивати, чи то пекти пироги, чи то саджати квіти. Лесья, незважаючи на ще незагоєну руку після операції, береться за посадку квітів біля дому. Ініціатива йде від бабуні Драгоманової, яка цікавиться любистком, канупером і зіркою – чи прийнялися вони у Колодяжному, що вона їм надіслала з Гадачого. Такі, на перший погляд, дрібниці складають зворушливу картину турботи про все – і про рослини, і про людей. Подальша доля цих рослин відома – їх висадили біля «райської» яблунки під вікном кімнати, у якій тривалий час змушена була лежати Лесья, і які вона змалювала у своєму вірші «Давня весна» [3, 31].

Незважаючи на народження ще однієї дитини – Ольги («Лілі»), яку Лесья дуже полюбила, Ольга Петрівна веде активне творче життя і спілкується з видатними діячами української культури. Будучи на волинському весіллі разом із М.В. Лисенком, списали його і навіть думали його видати, крім того, Ольга Петрівна записала ще багато народних пісень, а також представила і свою власну творчість – quasi-народну пісню «Олеся», що сама створила і слова, і мелодію [3, 32].

Під час поїздки у 1878 р. батьків Лесі до Парижу для відвідання виставки та до Драгоманових, діти перебували у бабуні у Звягелі разом зі своєю тіткою Єленою Антонівною Косач. Лесья, на спогад про тітку, написала вірш «Забуті слова». Єлена Антонівна навчила Лесю не тільки плести вінки, а й передала їй секрети української народної вишивки, на якій вона добре розумілася і майстерно вишивала в стародавній і сучасній манерах. Усе це було Лесі до вподоби і вона охоче опановувала це мистецтво. У Звягелі ще була мамка Мотря, що доглядала за дітьми, та нянька Килина – обидві з містечка Миропілля [3, 33].

А одного разу, коли Олена Петрівна повернулася з-за кордону, то застала іншу няньку – «московку», у якої Лесья навчилася різних приговорок, які їй дуже не сподобалися і які вона вважала безглуздими, наприклад, «солдат идет, барабан несет» тощо, або що вона привчала Лесю до терплячості, даючи їй витку без вузлика і примушуючи низати на неї намисто. Коли в Лесі вривався терпець, нянька казала: «Нижи, матушка, нижи». Через росіянку-няньку тітки в домі почали говорити російською, тому в Лесиній матері виникло побоювання, що діти втратять свою українську «едентичність», і тоді вона їх повезла до Жабориці.

В Україні, як частині Російської імперії, де в державних установах та навчальних закладах прийнято було спілкуватися російською мовою, не часто можна було знайти україномовного співрозмовника і тому такій родині, як Косачі, складно було тримати свою україномовність.

Вони відчували себе «білими воронами». Олена Петрівна була проти офіційних навчальних закладів,

оскільки вони були російськими, і це могло завадити українському вихованню дітей, тому вона неохоче віддавала дітей до гімназії. У сім'ї Косачів дітям батьки давали найкраще, що могли. Таке домашнє виховання Косачів відрізнялося від загальноприйнятих тогочасних норм виховання, і це викликало серед оточення родини певне засудження. Існували відмінності у поглядах на виховання у Косачів і псевдоаристократів у критерії оцінки поведінки у товаристві.

Батьки Лесі Українки були гарним прикладом дітям для наслідування – самі володіли неабиякими знаннями в різних галузях, особливо мистецьких, знали іноземні мови, шанобливо ставилися до навіть дуже простих людей, які відплачували їм також повагою, щиро любили свій край і все українське, мали широкий світогляд. Дітям підбирали хороші книжки, не обов'язково дитячі, а головне, щоб вони були цікавими для дітей і корисними в отриманні знань.

Улюбленими книжками для Лесі та її старшого брата Міші були «Мифы классической древности» Штоля, кілька томів «Трудів» Чубинського тощо.

Діти гралися у різні ігри: найулюбленішою була гра в Робінзона Крузо, – роль Робінзона брав себе Міша, а П'ятниці – Леся, інші ж ролі розбиралися між іншими учасниками гри.

У зв'язку з переведенням 1878 р. Петра Антоновича Косача на службу до Луцька вся родина була змушена покинути улюблені місця. Перебування в Луцьку лишило у свідомості Лесі враження, що потім у 1911 р., відбилися спогадами про Луцький замок у вірші «Віче».

Рік 1879 видався драматичним для родини Косачів у зв'язку з арештом у Петербурзі Лесиної тітки – Єлени Антонівни, яка на той час була курсисткою Єленінських курсів. Звинувачення було хибним, але заслання до Олонецької губернії стало правдивим. Під враженням від цієї події Леся пише вірш «Надія», який називає своїм першим віршем [3, 34].

Увесь 1880 р. Леся Українка перебуває в Луцьку. Олена Петрівна інтенсивно займається літературною діяльністю: друкує «Співомовки» Степана Руданського, має намір відредагувати та видати поезії Лесиної тітки Єлени. У зв'язку з арештом чоловіка Лесиної тітки Олександри Антонівни Косач-Шимановської, родина приймає до себе її з двома дітьми. Олександра Антонівна Косач-Шимановська починає займатися з Лесею музикою і вчить її грати на роялі – «своєму фортепіано» [3, 43].

У другій половині вересня 1881 р. Петро Антонович Косач відвозить дружину і дітей до Києва. Оселилися вони на Стрілецькій вулиці в будинку Солонини, де Леся перебуває до кінця грудня. Її перебування в Києві триває до травня 1882 р. Леся з Михайлом навчаються, а після завершення занять усією сім'єю їдуть до Колодяжного в новозбудований будинок.

Лесин батько змальовує Лесин портрет у листі до Драгоманових так: «Вона була тоді (1882 р. – Н.С.) білява, бліденька, аж зеленкувата, тоненька та довгенька дівчинка, що починала відпускати собі косу. Надзвичайно лагідна, податлива і поступлива – вона піддається впливові навіть малої “Лілі”» [2, 45]. На цю татову характеристику Лесі є ремарка Ольги Петрівни Косач-Кривинюк: «Мені здається, що це невірне твердження. Леся була лагідна, добра, не хотіла нікого кривдити, але вона не була податливою і не легко піддавалася чимусь впливові. Вже й тоді вона була вельми принципова і витривала в своїх переконаннях» [3, 46]. «Леся була дуже принципова людина», – згадує у 1941 р. академік А.Ю. Кримський, давній її приятель.

На той час, 1882 р., хвороба переслідує Лесю, але період покращення повертає її до навчання. Навчається Леся наступний 1883 рік. Ольга Петрівна не байдужа до подій культурного життя. У лютому 1883 р. вона їде до Харкова на виставу «Різдвяної ночі» М.В. Лисенка.

Через посилення хвороби Леся у травні від'їжджає з Києва. Життя родини затьмарює Лесина хвороба, але сім'я робить усе можливе для лікування. У грудні 1883 р. Лесю перевезли до Колодяжного. Найбільшу турботу в сім'ї Косачів проявляли до хворих. Коло хтось хворів з членів родини, то вся сім'я турбувалася про слабого. Усі, особливо батьки, переймалися хворобою Лесі. Коли Міша хворів у Холмі на кір, з Лесиною листа до бабуні: «У нас тепер усе гаразд, тільки Міша було заслаб кор'ю, але тепер уже здорові і ходить в гімназію...» [3, 57].

У день народження свого братика Миколи Леся дуже хвилювалася за матір. Ольга Петрівна згадує, що в той день до них несподівано приїхав гість, проте незважаючи на напружену ситуацію Леся віддала належну увагу йому і здавалася спокійною: зовнішнім спокійним виглядом вона прикривала сильну внутрішню стурбованість.

Улітку 1883 р. діти родини Косачів знов у своєї бабуні в Гадячі. Спогади Ольги Петрівни Косач-Кривенюк знову переносять нас у дім Лесиної бабуні, яка завжди розмовляла українською. В тихій оселі стало людно та гомінко, та й ще приходили знайомі та друзі. Леся та Міша приятелювали з гадяцькими дівчатами. На влаштованих у Гадячому аматорських виставах, у яких активну участь брав дядько

Олександр, приходили подивитися місцеві та гості. Молодь весело розважалася, а Лесі доводилося лише зі смутком дивитися на те.

У дитинстві Леся полюбляла рухливі заняття: лазити по мотузці, танцювати, плавати, стрибати, бігати наввипередки й багато інших ігор як для дівчат, так і для хлопців [3, 31].

Восени 1883 р. життєві шляхи Міші та Лесі розходяться. Усі дитячі роки вони жили разом і були друзями, а тепер Міша мусить готуватися до вступу в 5-й клас гімназії, а Леся їде до Києва на операцію. Вона мужньо переносить усі випробування, спроби лікарів і при щонайменшому покращенні здоров'я тиснеться до улюблених справ: вишивки, шиття. Найбільш тужила за своїм фортепіано, але вчитися грати перестала, хоч іноді все ж таки грала. Незважаючи на те, що Михайло живе вже не дома, родина з ним активно спілкується, триває листування [2, 49].

Леся мусить займатися вдома. Її мама займається з нею мовами – німецькою, французькою – і вільно читає цими мовами книги.

Наприкінці 1884 р. вперше надруковані твори Лесі Українки «Конвалія» та «Сапфо». З приїздом на Різдво Михайла, Леся й Міша змагалися в перекладі Гомера й Овідія, а також разом перекладали «Вечорниці» Миколи Гоголя [3, 54].

Олена Пчілка підбрала для Міші та Лесі псевдоніми: Михайло Обачний та Леся Українка.

Подія 1884 р, що відбулася у зв'язку з приїздом Міші на Великдень засвідчує, наскільки відрізняється атмосфера чужого дому від родинного. З розповідей Михайла про перебування у Стратоновича через підготовку до вступу в гімназію, повіяло якоюсь зовсім іншою атмосферою. Міша почав жити іншим життям – «чужим» – яке суттєво відрізнялося за духом від домашнього. Почав розмовляти російською мовою, що вразило домашніх, його розповіді про науку, яку опановував, також відрізнялися від тієї, якої навчали вдома та різні витівки, хитрощі на побутовому рівні, які були неприйнятні для родини Косачів. Принциповість Лесі не дала їй позитивно сприйняти зміни, що сталися з Михайлом. Його поведінка у Києві її сильно засмутила й викликала внутрішню незгоду.

Після завершення занять у Києві Міша продовжує свою освіту у Холмі. Триває листування, а на свята та канікули він приїздить до дому. У сім'ї було прийнято виявляти увагу до рідних, даруючи подарунки. Міша на Різдво подарував Лесі вибрані їм самим книги – зібрання творів Шіллера німецькою мовою у чотирьох томах, Ользі – твір Сталь «История семейства Честер и двух сирот» у перекладі російською. «Леся того Шіллера завжди мала при собі і тепер між її книжками три томи з нього зберіглися...» [3, 57]. Щоразу, коли Михайло приїжджав із Холма, він привозив у подарунки книги.

Життя сім'ї було наповнене особливим змістом і залишило глибокий відбиток у свідомості краю. Наведені поодинокі факти та події з життя родини Лесі Українки – сім'ї Косачів, вибрані з «Хронології...» Ольги Косач-Кривинюк, свідчать про ключові позиції виховання дітей у родині, філософію педагогічних принципів старшого покоління, що вплинула на формування особистостей молодших членів родини.

Всупереч ідеології держави, яка подавляла прояви національної ідентичності – українства, родина не змінювала своїх принципів і була віддана ідеї збереження мови і культури рідного краю. Ознайомлення з народними традиціями, занурення в народну культуру, творчість, свята, що супроводжувалися піснями, танцями, національними костюмами, прикрашені вишивкою тощо, сприяли виникненню почуття любові до усіх проявів народної культури і своєї причетності до неї.

З раннього віку дітям прищеплювалася любов до книги, до знань – самостійного читання та письма, що давало можливість самостійно листуватися з рідними і розвинулася у майбутньому до літературної творчості.

Знання іноземних мов в родині, вільне володіння ними, давали можливість прочитувати ті літературні твори, перекладу яких на той час не було, а ознайомлення з цими книгами сприяло розширенню світогляду та загальній культурі дитини, у майбутньому давало можливість вільно спілкуватися з іноземцями.

Приділялася увага музиці. У XIX ст. фортепіано було найпоширенішим музичним інструментом у Європі, а також в Україні. Майже в кожній культурній родині було фортепіано і грою на цьому інструменті володіли з різною мірою досконалості. Особливу роль у житті Лесі Українки відіграло фортепіано.

Атмосфера взаєморозуміння, бажання передати один одному всі свої знання, поділитися досвідом та враженнями, співчуття до страждання та болю, зігріті дружбою та любов'ю – спосіб існування та основа педагогіки в сім'ї Косачів.

2. Іцук-Пазуняк Н. *Леся Українка : Ідея свободи України у спектрі світової цивілізації. Розвідки і доповіді* [упор. О. Леонтович, В. Погребенник] / Наталія Іцук-Пазуняк. – К. : Вид-во ім. Олени Теліги, 2008. – 432 с.
3. Косач-Кривинюк О.П. *Леся Українка : хронологія життя і творчості* / Ольга Косач-Кривинюк [репринт вид. вст. ст. М.Г. Жулинського]. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2006. – 928 с.
4. *Літературно-меморіальний музей-садиба Лесі Українки в Колодяжному : путівник*. – Луцьк : Ініціал, 2006. – 85 с.
5. Семенюк А.В. *Косачі : статті, нариси, поезія* / Анатолій Семенюк. – Луцьк : Надстир'я – Ковельська міська друкарня, 2014. – 184 с.
6. *Традиційні жіночі сорочки Волині і Зазідного Полісся кінця XIX – XX ст.*. – Луцьк : Волинські старожитності, 2013. – 86 с.
7. *Українські народні узори. Зібрала Ольга Косач-Кривинюк* [вип. Пзі змінами й доп-ми / Вст. ст. Н. Сташенко; упор. В. Комзюк, Н. Пушкар]. – Ковель : ТОВ «Ковельська міська друкарня», 2009. – 20 с. : іл.

Соломія ВІВЧАР (Львів)

СПІЛКУВАННЯ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ І ОЛЬГИ ФРАНКО (на матеріалі листів 1886 – 1895 рр.)

У фондах Інституту літератури імені Т. Шевченка у Києві у фондї Івана Франка (фонд 3) зберігається 19 листів Олени Пчілки до Ольги Франко (1886 – 1895 рр. і один лист без дати), а зворотних листів від Ольги Франко у фондї Олени Пчілки (фонд 28) знаходимо лише чотири (1891 р.). Однак, з великою долею впевненості можна припустити, що цих листів було значно більше. Вони є цінним джерелом відомостей про культурне і літературне життя Галичини і України наприкінці XIX ст., а також завдяки цим листам довідуємось про стосунки між сім'ями Франків і Косачів.

У цьому епістолярії задіяне досить широке коло тем, які можна поділити на три основні групи:

- теми, що стосуються письменницької праці і інтелектуального життя родини Косачів і Франків (таких тем є найбільше),
- теми, що стосуються родинного життя Косачів і Франків (дуже цікава і достатньо велика група),
- ділові теми і прохання (порівняно мало, переважно побутового плану).

З майбутньою дружиною Івана Франка Ольгою Хоружинською Олена Пчілка познайомилася швидко за все у 1885 р., коли Ольга навчалася у Києві на Вищих жіночих курсах. Відбулося це, мабуть у домі Єлисея Трегубова, доброго приятеля Олени Пчілки, одруженого із рідною сестрою Ольги Хоружинської Антоніною.

У той час їх знайомство було суто формальним, про що Олена Пчілка пише у листах до Івана Франка. Зокрема, 14 грудня 1885 р. вона зазначає таке: «Особу, о котрій Ви тепер питаєте, я бачила і буквально тільки бачила, майже не чула – всього з півгодини і, звичайно, не зважилась би вирикатися якусь певну гадку чи злу чи добру), засновуючи її на такій малій знаємості з особою» [5, 844]. Але вже у подальших листах з'являється більше позитивних вражень, наприклад у листі від 25 березня 1886 р. вона пише: «Отже скажу Вам, – це золото не дівчина! Она просто очарувала мене! Яка она мила, щира, добра, симпатична і до того як вона розвилась за сі два роки, як пройнялась ідеєю українства! Времени може она й перше була такою, – кажу ж Вам, що я до сього часу бачила її уривками і майже не чула її розмови. Але ж тепер она навіть вродою здалась мені красуня. Не розумію, як могла мені перше більше подобатись її сестра, паніна Саня! Та «Олеся» ж далеко краща! Очерти лица в Ольги далеко тої виразніші, вся постать зграбніша, куди естетичніша! А врода, – як собі хочете, – богацько значить. Отже думаю я, що в панні Олесі знайдете Ви собі не лиш хорошеньку милу, а ще до того й зміслену дружину – спільницю ваших думок, переконань і праці. А се теж велика річ!.. Пізнавши Вашу милу наречену, з певністю думаю, що Ви будете з нею зовсім щасливі. Се моя певна думка!» [6, 230].

Особисте листування між двома Ольгами розпочалося у день весілля Ольги Хоружинської і Івана Франка (4 травня 1886 р.), коли Олена Пчілка надіслала їм вітального листа і власного вірша про весілля з побажаннями сімейного щастя. З листів Олени Пчілки довідуємося, що Ольга Хоружинська і Іван Франко подарували їй свою весільну фотографію (зроблену 4 травня 1886 р. у Києві вже перед від'їздом до Львова), за що вона їм дуже дякує. Дослідниця Алла Швець висловлює припущення, що Косачі могли бути присутні на весіллі Ольги Хоружинської і Івана Франка, оскільки у той час вони перебували в Києві [4, 64].

Звичайно, найчастіше у листуванні Олена Пчілка приділяє увагу письменницькій і видавничій діяльності Ольги Франко.